

JAARBOEK

VAN HET

EUROPEES

GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN

PENNINGKUNDE

20
19

INHOUDSTAFEL

<i>In memoriam</i> Juliaan Taelman	
Verantwoordelijken van het EGMP	I
Afdelingen van het EGMP	II
Verlag van de AV van het EGMP FV (25/V/2019)	VI
Recensies	209

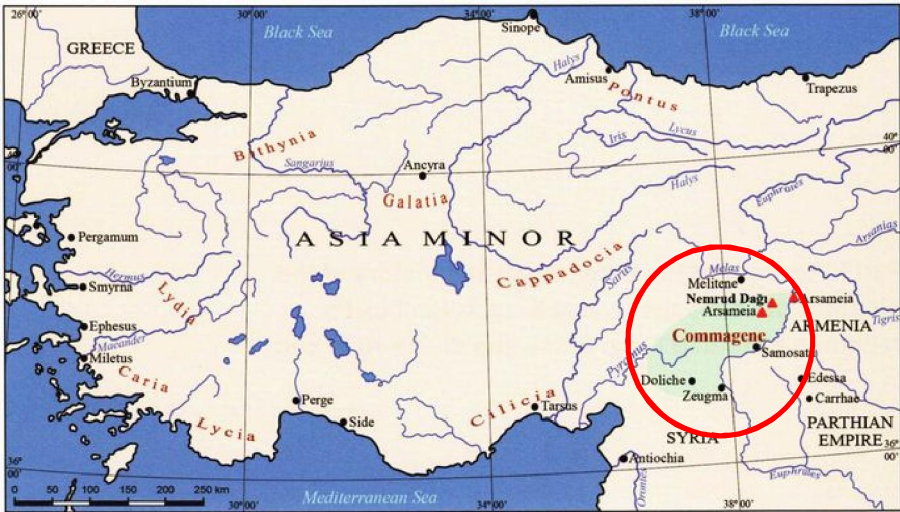

Huguette TAYMANS	
Marcel Vandeplassche, een pionier in de veterinaire verloskunde	1
Hugo VANHOUDT	
De Gentse nobel 1582 met twee ineengeslagen handen onder een kroon	10
Eddy KERSENS	
Gutenberg en zijn drukpers op munten en medailles	40
Jeannine JACOBS-DE CONINCK	
Belgische Burgerwacht & Engelse <i>Riflemen</i>	71
Patrick PASMANS	
De prijspenningen van de Landsbond der Belgische Bakkersbazen	89
Luc VAN EECKHOUDT	
De 'Ten Langveld'-medaille 1882/1982/2017 te Hakendover	98
Rudy DILLEN	
Commagene – de muntslag van Antiochus I Theos herbekeken	104
Joris FREDERICKX	
<i>Saint George</i> op munten van Engeland en het Verenigd Koninkrijk	116
William VAN HEMELRYCK	
Functie en gebruik van sceatta's als munt van de getaxeerde handel	136
René WAERZEGGERS	
Een enigmatische Luikse denarius herontdekt	173
Fons VAN BAELEN	
De muntvondst van Vaalbeek	176
Hendrik VAN CAELENBERGHE	
Twee opmerkelijke kortes voor Filips II	197
Jan MOENS	
De gouden leeuw (<i>lion d'or</i>) 1790 van de Verenigd Belgische Staten	201

COMMAGENE – DE MUNTSLAG VAN ANTIOCHUS I THEOS HERBEKEKEN

Rudy DILLEN

Inleiding

TOT VOOR KORT KONDEN NUMISMATEN slechts een beperkt aantal munten met zekerheid toewijzen aan Antiochus I Theos, koning van het hellenistische koninkrijk Commagene van 69 tot 34 BCE. Deze koning was tot voor kort vooral bekend van bronzen *tetrachalkoi*, waar hij op de voorzijde fier staat afgebeeld met de Armeense tiara; de keerzijde draagt een wandelende leeuw (afb. 3) of een zittende arend (afb. 4). Meer recentelijk zijn een aantal nieuwe munten opgedoken die het oorspronkelijke lijstje aanvullen en chronologisch herschikken. Dit artikel wil een nieuwe stand van zaken presenteren.

Het koninkrijk Commagene

Het koninkrijk Commagene, met Samosata als hoofdstad, lag aan de bovenloop van de Eufraat; als onderdeel van de satrapie Armenië behoorde het tot het immens grote Seleucidenrijk. Het is in 163 BCE dat gouverneur Ptolemaios de onafhankelijkheid uitroept, waardoor Commagene zich afscheurt. Dit werd deels mogelijk gemaakt door de enorme spanningen bij de troonopvolging aan het Seleucidische Hof; men heeft daar op dat ogenblik wel andere katten te geselen.

Geleidelijk aan wordt een compromis gesloten waardoor de nieuwe staat van een zekere zelfbeschikking mag genieten.

Van Commagene zijn geen zilveren of gouden munten bekend. Door zijn status van semi-autonome vazalstaat was het blijkbaar enkel toegestaan om bronzen munten te produceren voor lokaal gebruik.

Koning Antiochus I Theos

Antiochus was de zoon van Mithradates I Callinicus, koning van Commagene, en van Laodice Thea Philadelphus, dochter van de Seleucidische koning Antiochus VIII Grypus. Over de exacte datums van geboorte en troonsbestijging bestaat nog steeds onzekerheid, maar Antiochus I was (volgens Cassius Dio) reeds koning van Commagene in 69 BCE toen hij bij de Romeinse generaal Licinius Lucullus op audiëntie moest. Hij huwde Isias Philostorgus, dochter van de koning van het naburige Cappadocia, Ariobarzanes I Philoromaïos.

In tegenstelling tot de andere hellenistische koninkrijken die één voor één worden opgeslokt door het Romeinse Rijk, slaagt Antiochus erin Commagene door een turbulente periode te loodsen. Geprangd tussen de twee grootmachten van zijn tijd, Rome en Parthië, lukt het hem, middels behendige politieke evenwichtsoefeningen, zijn koninkrijk intact te houden tijdens het uiteenvallen van het Seleucidische Rijk en de derde Mithradatische oorlog

Nemrud Dagh

Bovenop Nemrud Dagh, met 2.150 m de hoogste bergtop in zijn koninkrijk, laat Antiochus een gigantisch heiligdom (*hierotherion*) bouwen. Rond een tumulus van zo'n 150 m breed en 50 m hoog, gemaakt van opeengestapelde vuistgrote keien, loopt een processieweg die het Oost- en het Westerras verbindt. Op deze terrassen staan 10 m hoge stenen beelden, waar koning Antiochus troont tussen de goden van zijn pantheon. Zowel bovenop de berg als in kleinere heiligdommen verspreid over het rijk moesten priesters, op bepaalde tijdstippen, ceremoniële plechtigheden houden om zijn naam te eren.

Muntslag op naam van Antiochus I Theos

Eerste reeks

Tot 2016 was dit munttype onbekend bij numismaten die een studie voeren naar de muntslag van Armenië en Commagene. Vermits de keerzijden van de munten van deze eerste reeks identiek zijn met deze van de tweede reeks, zijn – omdat details niet zichtbaar waren – waarschijnlijk vele voorzijden foutief geïnterpreteerd als zijnde “met het hoofd van de koning met Armeense tiara” in sterk afgesleten toestand.

Het was wachten tot een munt opdook waarop het nieuwe hoofddeksel duidelijk stond afgebeeld. Deze afbeelding van een “tiara met een platte top” wijkt sterk af van de afbeelding op munten van zijn vader Mithradates I (130-109 BCE) en zijn grootvader Samos II (96-70 BCE) met de conische *bashlik*. Antiochus I pretendeert hiermee een hogere status. De afbeelding van de koning met een platte tiara werd mogelijk overgenomen van de munten van het naburige koninkrijk Sophene, waar het gebruik van zulke tiara in zwang was.

Fig. 1 – Commagene – Antiochus I Theos, 69-34 BCE

Samosata, 69-63 BCE, Æ tetrachalcus, 5,07 g, 20 mm, ⚭ (CNG 296/65)

Vz. Buste naar rechts van de koning, getooid met onversierde tiara met afgeplatte top en diadeem met neklinten

Kz. Leeuw van Commagene wandelend naar rechts op grondlijn
ΒΑΣΙΛΕΥΣ (boven) ANTIOXOY (onder)

Ref. ACCP 225

Metrologie: slechts 15 munten van dit zeer zeldzaam type tetrachalcus konden in de studie worden opgenomen. Bij 4 ervan zijn belangrijke stukjes afgebroken zodat deze niet in aanmerking komen voor de massabepaling. De massa's van de intacte munten schommelen tussen 3,73 en 6,24 g, met een gemiddelde van 4,82. De diameter van het muntplaatje varieert tussen 17 en 22 mm. De stempelstand is bij 12 munten gekend: telkens vier maal $\uparrow\downarrow$, $\uparrow\uparrow$ en $\uparrow\uparrow$.

De afbeeldingen van leeuw (zodiacaal) en arend (attribuut van Zeus) zijn ook terug te vinden op Nemrud Dagh, zij flankeren er de tronende godenbeelden.

Fig. 2 – Commagene – Antiochus I Theos, 69–34 BCE

Samosata, 69–63 BCE, \AA tetrachalcus, 6,00 g, 16 mm, $\uparrow\downarrow$, uniek ex. (CSC 26)

Vz. Gedrapeerde buste naar rechts van de koning, getooid met afgeplatte en onversierde tiara en diadeem, binnen een parelcirkel

Kz. Adelaar met gesloten vleugels, zittend op een palmtak, naar rechts
 ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΝΤΙΟΧΟΥ

Ref. CSC 26, ACV 198, ACCP 226

Congres van Amisos (Pontus)

Kort nadat hij de twee overblijvende tegenstanders, Mithradates van Pontus en Tigranes van Armenië, heeft verslagen, belegt de Romeinse generaal Pompeius een conferentie in Amisos (63 BCE) waarop alle gezagdragers van de regio worden uitgenodigd. Hier zal de kaart van Klein-Azië worden hertekend. Als Romeinse bondgenoot krijgt het Commagene van Antiochus substantiële gebiedsuitbreiding, en verwerft het met Seleukia-aan-de-Eufraat (Zeugma) een tweede belangrijke rivieroversteekpunt naar Mesopotamië toegewezen. De koning van Commagene wordt aangeduid als opvolger van de verslagen Tigranes II van Armenië, en mag voortaan de titel van *Basileus Megas* (Grootkoning) voeren en de daarbij horende Armeense tiara dragen. Aanvankelijk worden de beslissingen van Pompeius in de Romeinse Senaat aangevochten, en ze werden pas in 59 BCE, mede door toedoen van zijn politieke medestander Julius Caesar, geratificeerd.

* Niettegenstaande de erbarmelijke staat werden de oorspronkelijke/enige afbeeldingen (die van de keerzijde is overigens onvolledig) van deze unieke munt in het werk van Bedoukian noodgedwongen overgenomen door opeenvolgende auteurs. De huidige locatie van deze munt is onbekend.

Tweede muntreeks

Na het Congres van Amisos zien we een fiere Antiochus I met Armeense tiara – versierd met ster en adelaars – op de voorzijde van zijn munten verschijnen. De keerzijden tonen onveranderd de leeuw of adelaar. Vreemd genoeg blijft de titel van *Megas*, een bewijs van zijn hogere status, onvermeld.

(schaal 150%)

Fig. 3 – Commagene – Antiochus I Theos, 69-34 BCE

Samosata 63-34 BCE, Æ tetrachalcus, 5,44 g, 21 mm, ↑↑, 129 ex. (Nomos 15/186)

Vz. Gedrapeerde buste naar rechts van koning Antiochus I met vijfpuntige Armeense tiara, versierd met ster en arenden en gebonden met een diadeem, binnen een parelcirkel

Kz. Leeuw van Commagene wandelend naar rechts op een grondlijn
 ΒΑΣΙΛΕΩΣ (boven) ANTIOXOY (onder)

Ref. ACV 196-197, CAC 272-275, CSC 25-27, RPC I 3845-46, ACCP 227

Metrologie: bij de 144 ex. van dit munttype, bekend bij de auteur, zijn er grote verschillen waar te nemen in massa, die varieert tussen 2,93 en 13,40 g, met een gemiddelde van 6,55 g. De diameter van de muntplaatjes schommelt tussen 17 en 25 mm. De stempelstand kon bij 135 ex. worden bepaald: 15 maal ↑^, 108 maal ↑↑ en 12 maal ↑λ.

(schaal 150%)

Fig. 4 – Commagene – Antiochus I Theos, 69-34 BCE

Samosata 63-34 BCE, Æ tetrachalcus, 4,81 g, 21 mm, ↑↑ (CNG 244/203)

Vz. Gedrapeerde buste naar rechts van de koning met diadeem en vijfpuntige Armeense tiara, versierd met ster en arenden, binnen een parelcirkel

Kz. Adelaar naar rechts met gesloten vleugels, zittend op een palmtak
 ΒΑΣΙΛΕΩΣ (boven) ANTIOXOY (onder)

Ref. RPC I 3847, ACCP 228

Metrologie: van dit uiterst zeldzaam type zijn slechts 5 ex. bekend. Bij 1 ervan is een deeltje uitgebroken, bij de intacte munten varieert de massa tussen 3,78 en 7,81 g, met een gemiddelde van 5,64 g. De diameter van de muntplaatjes schommelt tussen 18 en 21 mm. Bij alle munten kon de stempelstand worden bepaald: 4 maal ↑↑ en 1 maal ↑↖.

(schaal 150%)

Fig. 5 – Armenië – koning Tigranes II, 95–56 BCE,
 overlord van de koningen van Commagene tot 69 BCE

Antiochië a/d Orontes, zilveren tetradrachme 15,53 g, 26 mm, ↑↖ (Leu 2/304)

Vz. Gedrapeerde buste naar rechts van koning Tigranes (de Grote) met vijfpuntige Armeense tiara, versierd met ster en adelaars, met gebonden diadeem, binnen een versierde cirkel

Kz. Tyche, stadsgodin van Antiochia, met muurkroon, gezeten naar rechts op rotsen; zij houdt een lange palmtak in haar rechterhand; de riviergod Orontes zwemt aan haar voeten

ΒΑΣΙΛΕΩΣ (verticaal rechts) ΤΙΓΡΑΝΟΥ (verticaal links), alles binnen een lauwerkrans

Deze munt heeft ongetwijfeld model gestaan voor de latere munten van Antiochus I en deze van Samosata.

Stedelijke muntslag van Samosata onder Antiochus I

Zoals de meeste Griekse en hellenistische steden van betekenis had ook Samosata een eigen productie van bronzen munten om te voorzien in de kleine aankopen van alledag. Naast de karakteristieke Griekse elementen van een Tyche en

oppergod Zeus, dragen deze munten symbolen die we ook terugvinden op de koninklijke muntslag van Antiochus I, nl. leeuw en adelaar.

Door het grote verschil in massa binnen één en hetzelfde munttype en een sterk degenererende stijl moeten we besluiten dat deze munten een lange circulatie hebben gekend en moeilijke tijden hebben doorstaan, waarin originele stempelsnijders zijn vervangen door minder gekwalificeerde werklui; getuige hiervan ook de geleidelijk aan onleesbare legende (vb. CAMOCATΩ ΠΟΛΕΩΣ wordt uiteindelijk een betekenisloos ΠΥΥΛΟ ΠΥΥ). Meerdere van deze civiele munten dragen sporen van een onderliggende stempel (hoofd Zeus) en zijn duidelijk het product van een overslag. Volgens de auteurs van *RPC I* gaat het veelal om Antiochene onderliggende munten met het hoofd van Zeus (vz.) en een tronende Zeus (kz.). Mogelijk zijn een groot deel van deze stedelijke noodmunten geslagen tijdens het beleg van de stad Samosata door P. Ventudius Bassus en Marcus Antonius in 39/38 BCE*.

Fig. 6

1. Van dit zeldzame type dichalcus (tronende Zeus CAMO-CATW | adelaar) zijn 23 ex. bekend. De gemiddelde massa bedraagt 3,50 g (2,01 – 4,38 g). De diameter van de muntplaatjes varieert tussen 11 en 18 mm (BnF 1449).

* Toen de legers van Marcus Antonius en Ventudius Bassus in 39 BCE terugkeerden van een gewonnen veldslag tegen de Parthen (Slag bij Gindarus), eisten de Romeinen, naast de hoge geldsom van 1.000 talenten zilver, de uitlevering van Parthische soldaten die hun toevlucht hadden genomen in de hoofdstad Samosata. Antiochus, bezorgd om de verstandhouding met de Parthen – zijn dochter Laodice was immers getrouwd met de Parthische koning Orodes II – gaat hier niet op in. Om hun eis meer kracht bij te zetten slaan de Romeinen daarop het beleg op voor de stad. Samosata houdt echter stand en Marcus Antonius wordt teruggeroepen door de Romeinse Senaat. Hij stelt zich uiteindelijk tevreden met een deel van het bedrag (330 talenten zilver) alvorens het beleg op te heffen en terug te keren naar Rome. De eigenlijke reden voor het beleg moet gezocht worden in het feit dat de Romeinse generaals op zoek waren naar oorlogsbuit als soldij voor hun troepen. Mogelijk wilde Marcus Antonius ook Antiochus laten vervangen door ene Alexander, een meer pro-Romeinse kandidaat.

2. Van dit type tetrachalcus (hoofd van Zeus | leeuw CAMO-CATΩN) zijn 61 ex. gekend aan de auteur. Hun massa schommelt tussen 3,19 en 8,15 g, met een gemiddelde van 6,65 g. De diameter van de muntplaatjes ligt tussen 14 en 22 mm (KBR Brussel).
3. Van dit munttype (Tyche | leeuw CAMOCATΩ ΠΟΛΕΩC) zijn 149 ex. gekend. De massa's liggen zo ver uit elkaar (1,54 à 13,22 g) dat een onderverdeling voor de hand ligt: een dichalcus met een gemiddelde massa van 3,60 g, een tetrachalcus van 6,50 g en een octochalcus van 11,30 g (CNG 257/280).
4. Ook dit zeer zeldzame munttype (Tyche, CAMOCATΩ ΠΟΛΕΩC | adelaar), waarvan wereldwijd slechts 11 ex. zijn gekend, heeft een grote massaspreiding (3,14 tot 13,60 g), met een dichalcus van gemiddeld 3,31 g, een tetrachalcus van 7,63 g en een octochalcus van 12,44 g (Agora Auctions 21/62).

(schaal 150%)

Fig. 7 – Commagene – Antiochus I Theos
6,55 g, 19 mm, ↑← (Numismatik Lanz)

Dit is een eigentijdse vervalsing met een voorzijde in povere artistieke uitvoering: het hoofd van koning Antiochus I – met een tiara met (slechts) vier pieken – is gegraveerd over het hoofd van Zeus op een stedelijke munt van Samosata; op de keerzijde bleef de leeuw intact maar werd de stadsnaam CAMOCATΩ netjes uitgewist. De conclusie die zich hierbij opdringt is dat een koninklijke tetrachalcus (koning met tiara | leeuw) meer betaalkracht had dan een stedelijke tetrachalcus (Zeus | leeuw). Waarom zou anders de vervalsers zich deze moeite getroosten?

Antiochus I Theos en zijn zoon Mithradates II

(schaal 150%)

Fig. 8 – Commagene, Antiochus I Theos & Mithradates II, ca. 34–20 BCE
Samosata, Æ octochalcus, 15,4 g, 22 mm, ↑↗ (Leu 1/99)

Vz. Gedrapeerde buste naar rechts van koning Antiochus I, met zespuntige Armeense tiara. Onderaan is een stempelbreuk zichtbaar die voorheen werd geïnterpreteerd als een ‘speer’

[BA ΜΕΓ ΑΝ]ΤΙΟΧΟΥ

Kz. Zebu-stier in aanvalshouding, naar rechts,

[BA ΜΕΓΑ ΜΙΘΡΑΔ Μ]ΙΘΡΑ

Ref. Alram 247, ACCP 229, Staab 2011

Metrologie: slechts 10 ex. van dit uitzonderlijk zeldzaam munttype zijn gekend. De massa schommelt tussen 7,94 en 15,75 g, met een gemiddelde van 12,28 g. De diameter van het muntplaatje varieert tussen 22 en 26 mm. Voor de stempelstand noteren we 2 maal ↑↑, 3 maal ↑↗ en 3 maal ↑↘.

De determinatie van deze munt baart nog steeds zorgen. Alle 10 exemplaren, maar in slechte staat, zijn nodig om de volledige legende te ontcijferen. Vermits de stempelbreuk op de voorzijde op alle exemplaren voorkomt, gaan we uit van het gebruik van slechts één enkele voorzijdestempel. Dit gegeven, samen met de zeldzaamheid van het type en de zware slijtagesporen, nodigt uit tot de conclusie van een kleine oplage van dit zwaardere munttype (octochalcus) met een betrekkelijk lange circulatietijd.

Voor de juiste interpretatie van deze munt is het balanceren tussen twee theorieën: werd de munt geslagen onder Antiochus I op het einde van zijn regering, en wilde hij zo zijn zoon en co-regent aanduiden als wettig troonopvolger — maar de munt kan ook zijn geslagen tijdens de regering van Mithradates II, als herinnering en eerbetoon aan zijn vader, met de onderliggende boodschap dat hij zich aandiende als de volgende legitieme koning van Commagene. De afbeelding van de stier, die niet op Nemrud Dagh voorkomt, vinden we wel terug op Karakus, een heiligdom opgericht door Mithradates II ter ere van de vier koninklijke vrouwen in zijn leven. Karakus bestaat uit een 10 m hoge tumulus met zuilen errond die een boodschap dragen; op één ervan staat de stier afgebeeld, mogelijk het sterrenbeeld van koning Mithradates II.

Unieke munt met koninklijke voorzijde en stedelijke keerzijde

Fig. 9 – Commagene – Antiochus I Theos, 69–34 BCE

Samosata 63–34 BCE, ⅈ octochalcus, 27 mm, 17,36 g, Ɱ, uniek ex. (Leu 1/98).

Vz. Zebu-stier in aanvalshouding, naar links

ΒΑΣ ΜΕΓ ΑΝ[ΤΙΟΧΟΥ], alles binnen een geparelde ring

Kz. Tyche van Samosata met muurkroon, gezeten op een rotsblok, naar rechts, houdt een palmtak in rechter hand, met de riviergod Eufraat aan haar voeten, zwemmend naar rechts

ΣΑΜΟΣΑΤΩ [ΠΟΛΕΩΣ], dit alles binnen een parelring

Ref. Ongepubliceerd!

Deze zeer recentelijk (2017) opgedoken unieke munt, naar vorm en stijl toe te schrijven aan Antiochus I, bevestigt zijn titel van *Megas* en werd dus geslagen na 63 BCE; het is het eerste (en enige) exemplaar dat een koninklijke voorzijde combineert met een stedelijke keerzijde. Tevens wordt de hoofdstad Samosata, door Pompeius Magnus (de Grote) geschonken aan Antiochus I na het Congres van Amisos, ontegensprekelijk geduid als muntplaats van het koninkrijk Commagene. Mede hierdoor is de munt van groot historisch belang.

Al toont de munt ontegensprekelijk symbolen die we ook elders aantreffen op Commagense munten, de stempelcombinatie van de stier van Mithradates II met de titulatuur van Antiochus I op de voorzijde, en de stadsgodin Tyche met aanverwante attributen van een stedelijke muntslag op de keerzijde, maakt de duiding van deze munt enigszins problematisch.

Mogelijk heeft Mithradates, in de laatste jaren van de regering van Antiochus of kort na het overlijden van zijn vader deze munt laten produceren als eerbetoon aan zijn vader en aan de hoofdstad Samosata die het Romeinse beleg glansrijk heeft doorstaan. Zodoende vult hij de stedelijke muntreeks van di- en tetra-chalkoi aan met een tweede type octochalcus.

Conclusie

Met het recent opduiken van nieuwe munttypes krijgt de muntslag van koning Antiochus I Theos een nieuwe samenstelling. Rekening houdend met de reeds gekende gebeurtenissen en veranderende politieke situaties werden deze munten naar best vermogen ingepast. Het ontbreken van een archeologische context ontnemt hier zeer zeker belangrijke argumenten om te komen tot een nog beter gefundeerde oplijsting.

Bronnen, literatuur en afkortingen

- ACCP = Frank KOVACS, *Armenian Coinage in the Classical Period*, Classical Numismatic Group, Classical Numismatic Studies no. 10. Lancaster & London, 2016.
- ACV = Yevgeni T. NERCESSIAN, *Armenian Coins and their Values*, Armenian Numismatic Society, Special Publication no. 8. Los Angeles, 1995.
- Alram = Michael ALRAM, *Nomina propria iranica in nummis. Iranisches Personennamenbuch, Band 4*, Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Wien, 1986.
- Butcher = Kevin BUTCHER, *Coinage in Roman Syria*, Royal Numismatic Society, Special Publication no. 34. London, 2004.
- CAA = Paul Z. BEDOUKIAN, *Coinage of the Artaxiads of Armenia*, Royal Numismatic Society, Special Publication no. 10. London, 1978.
- CAC = Yevgeni T. NERCESSIAN, *Catalogue of Armenian Coins collected by Y.T. Necessian*, Armenian Numismatic Society, Special Publication no. 14. Los Angeles, 2008.
- CSC = Paul Z. BEDOUKIAN, *Coinage of the Armenian Kingdoms of Sophene and Commagene*, Armenian Numismatic Society, Special Publication no. 4. Los Angeles, 1985.
- Dillen = Rudy DILLEN, *Coins of Commagene*; in: *Nemrud Dağı*, uitgegeven door prof. Herman BRIJDER. Boston & Berlin, 2014.
- Evans = Richard EVANS, *Roman Conquests: Asia Minor, Syria and Armenia*. Barnsley, 2011.
- RPC I = Andrew BURNETT, Michel AMANDRY & Pere Pau RIPOLLÈS, *Roman Provincial Coinage, vol. I*. London & Paris, 1992.
- Staab = Gregor STAAB, *Ehrung und Königsdesignatio Mithradates' II. von Kommagene durch seinen Vater Antiochos I. auf dem Nemrud Dağı*; in: *Epigraphika Anatolica* 44. Köln, 2011.

Fig. 1

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6.1

Fig. 6.2

Fig. 6.3

Fig. 6.4

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9